

Василь Футала

*Доктор історичних наук, професор
кафедри нової та новітньої історії
України Дрогобицького державного
педагогічного університету імені
Івана Франка*

У статті проаналізовано праці сучасних українських дослідників, присвячені руху українських націоналістів у 1929—1939 рр. Виокремлено основні напрямки досліджень, персоніфіковано науковий доробок істориків, окреслено коло недостатньо вивчених питань і перспективні напрями подальших наукових пошуків.

Ключові слова: історіографічний аналіз, український націоналізм, ОУН, ідеологія, революційна діяльність.

Vasyl' Futala

The reflection of history of the OUN in 1929—1939 years in modern Ukrainian narrative

The paper explores the works of contemporary Ukrainian researchers devoted to movement of Ukrainian nationalists in 1929—1939. It is determined the main directions of research, personalized scientific contribution of historians, circled insufficiently studied issues and promising directions for further scientific searches.

Key words: historiographical analysis, Ukrainian nationalism, OUN, ideology, revolutionary activity.

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРІЇ ОУН 1929–1939 рр. В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАРАТИВІ

Український націоналістичний рух 20—30-х рр. ХХ ст., уособленням якого була Організація Українських Націоналістів, віддавна привертає увагу дослідників, які належать до різних шкіл і напрямів у системі історичної освіти. Науковий інтерес до цього суспільно-політичного феномену зріс після 1991 р., коли в академічному полі України на чільне місце висунулися питання, пов'язані з національно-визвольною боротьбою нашого народу, персональним внеском його видатних представників у процес націє- і державотворення. За понад два останні десятиліття вивчення діяльності ОУН нагромадилося чимало фахової літератури, яка потребує адекватного історіографічного аналізу. Без перебільшення можна стверджувати, що нині спостерігається великий дисбаланс між зростанням кількості публікацій з означеної проблематики та їх історіографічним осмисленням. Тому метою статті є показати приріст наукових знань з історії українського націоналізму у сучасній вітчизняній історіографії, виявити питання, які не знайшли повного розв'язання у працях вчених та накреслити перспективи подальших наукових пошуків.

У незалежній Українській державі історія ОУН вивчається за декількома напрямками. Один із них — світоглядні й політичні настанови Організації. У дусі традицій національного канону історієписання цей аспект проблеми проаналізувала Марія Мандрик. На її думку, український націоналізм не був радикально новою ідеологією і абсорбував у себе ідеологічні конструкції попередньої доби, хоча його фундатори заперечували такий зв'язок. Це заперечення проявлялося в різкій критиці народницької, консервативної та демократичної доктрин. Крім того, український націоналізм з'явився як результат складної взаємодії і взаємопроникнення західноєвропейської політичної традиції. Він виник і розвивався на тлі подібних загальноєвропейських та світових процесів, при цьому формуючи свою специфіку як чинник інтеграції та консолідації життя нації, що змагав до побудови української державності¹.

¹ Мандрик М. *Український націоналізм: становлення в міжвоєнну добу / передмова Василя Вериги.* — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. — С. 329.

У контексті етнодержавницького наративу представили своє бачення світоглядних засад українського націоналізму Я. Дашкевич² та А. Кентій³, положення і висновки яких мають концептуальне значення. У цій же системі наукових координат О. Стасюк простежила еволюцію ідейно-політичних орієнтирів ОУН⁴. Авторка довела, що трансформаційні процеси в ідеологічній сфері розпочалися ще задовго до знаменитого у цьому плані III Великого Збору ОУН СД (серпень 1943 р.). Вперше серйозна дискусія про доцільність і можливі межі світоглядних й тактичних змін в Організації розгорнулася у націоналістичній пресі в другій половині 1930-х рр., коли у зв'язку з наближенням Другої світової війни ОУН постала перед проблемою конкретних державотворчих дій. Саме в цей час у середовищі її ідеологів зародилися ідеї і концепції, які у післявоєнній стратегії українського підпілля стали пріоритетними.

Поглиблене вивчення інтелектуальних джерел ОУН пов'язуємо із таким напрямом історичної евристики як «донцовознавство». Коло авторів, які цікавляться постаттю Д. Донцова, надзвичайно широке (воно охоплює представників різних соціогуманітарних наук): Я. Дашкевич, І. Шліхта, О. Баган, В. Лісовий, Р. Безсмертний, С. Квіт, М. Чугуєнко, В. Кириленко та ін. Характерно, що вони здебільшого трактують політичні погляди Д. Донцова з перспективи історії ідей, а ідеологію українського націоналізму у широкій порівняльній площині, яка розглядає інші явища такого типу в масштабі загальноєвропейської думки. Серед цієї когорти вчених виділяється своїм доробком С. Квіт, який у своїй книзі⁵ основну увагу зосередив на діяльності Д. Донцова як редактора «Літературно-наукового вістника» (1922—1932) і «Вістника»

² Дашкевич Я. *Нація та націоналізм: теоретичні проблеми та історіографічні висновки // Україна в минулому / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення. [ред. кол.: Я. Дашкевич та ін.]. — Київ; Львів, 1996. — Вип. 9. — С. 177—185.*

³ Кентій А. В. *Нариси історії Організації українських націоналістів (1929—1941 рр.). — К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. — С. 3—17.*

⁴ Стасюк О. *Еволюція ідейно-політичних орієнтирів ОУН // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Вип. 11: Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / [Голова редколегії Я. Ісаєвич, упоряд. і відп. ред. Ю. Сливка]. — Львів, 2004. — С. 56—77.*

⁵ Квіт С. *Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: Монографія. — К.: РВЦ «Київський університет», 2000. — 260 с.*

(1933—1939), на естетичних й ідеологічних засадах цього інтелектуального видання, на появі такого феномену української літератури, як «вістниківство», а також на значенні спадщини Донцова для сучасної України. На переконання дослідника, діяльність Донцова «позитивно відбилася на широті й глобальності українського національного думання». Особливо відзначено виховну роль донцовських писань. Відтак автор слушно резюмує: «Без орденського проводу, без націоналістичного резистансу з його ідеалізмом і послідовністю у відстоюванні українських національних інтересів неможливо собі уявити нашу історію ХХ ст.»⁶.

Свідченням невщухлого інтересу до ідеології «чинного націоналізму» Д. Донцова є чергова успішно захищена у 2005 р. в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка кандидатська дисертація. Її авторка І. Шліхта на прикладі життєвого шляху Д. Донцова розвинула ідею Р. Шпорлюка про вирішальний взаємовплив доктрин марксизму та націоналізму, що мав місце на теренах Російської імперії після революції 1917 р. Виходячи з аналізу концепції націоналізму Донцова, доведено, що риси українського «інтегрального націоналізму», виділені Дж. Армстронгом на основі вивчення ідеології ОУН, не можуть претендувати на високий ступінь узагальнення. Запропоновано нове трактування ідей Донцова 1921—1939 рр.: його концепція розглядається як специфічний варіант радикального націоналізму, для якого властиве захоплення демократичною формою державного устрою. З'ясовано, що Донцов був послідовним речником ідеї українсько-польського порозуміння⁷.

З аполітичних позицій ідеологію ОУН проаналізував Г. Касьянов⁸. Згідно з його спостереженнями, перші програмні документи Організації були скоріше маніфестом, деклараціями, аніж докладно продуманою стратегічною програмою. Деталізація і з'ясування програмно-ідеологічних питань відбувалися на сторінках націона-

⁶ *Квіт С. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: Монографія.* — К.: РВЦ «Київський університет», 2000. — 231 с.

⁷ *Шліхта І. В. Дмитро Донцов як ідеолог і теоретик українського націоналізму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук.* — К., 2005. — 18 с.

⁸ *Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів (ОУН): аналітичний огляд.* — К.: Інститут історії України НАН України, 2003. — 63 с.

лістичних видань. Процес ідеологічного «дозрівання» тривав аж до кінця 1930-х рр. на тлі справжнього тріумфу тоталітарних режимів і рухів у Європі, неухильного погіршення українсько-польських відносин в Західній Україні і посилення тиску на українське суспільство, катастрофічних для українців подій у радянській Україні. Усе це не могло не позначитися на ідеології ОУН. Ідеологічні настанови набули значно радикальнішої тональності та спрямування. При цьому еміграційна частина діячів ОУН дедалі глибше поринала в ідею корпоративізму. Натомість ідейні шукання «крайовиків» були менш систематизованими і явно несли на собі відбиток донцовського націоналізму. Разом із тим, Г. Касьянов зауважив: між донцовським «чинним націоналізмом» і т. зв. «організованим націоналізмом» ОУН існували доволі серйозні розбіжності передовсім у тому, що «організований націоналізм» з усіма його крайнощами пропонував певну конструктивну політичну програму і риси систематизованого світогляду, політичної доктрини, а «чинний націоналізм» Д. Донцова був передусім зразком тотальної критики, нігілізму, йому бракувало елементів конструктивної програми⁹.

Один із ключових теоретико-методологічних аспектів націоналізму ОУН — ідентифікація Організації. Представники етнодержавницького напрямку української історіографії не погоджуються із запозиченою з англomовної літератури дефініцією «інтегральний націоналізм» на означення ідеології і політики ОУН. Наприклад, С. Квіт зауважив, що визначення «український націоналізм» уже само по собі заперечує доцільність застосування іншої термінології¹⁰. Натомість дослідники, зорієнтовані на західні концептуальні конструкції, легко сприйняли поняття «інтегральний націоналізм». Це характерно для досліджень Г. Касьянова, Я. Грицака, К. Бондаренка, С. Тарана, Ю. Киричука, певною мірою А. Кентія та ін. Значення слова «інтегральний» для них є цілком зрозумілим: такий, що поєднує частини у цілість, тобто вирізняється цілісним підходом до дійсності, свого роду універсальний. Хоча ці автори

⁹ Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів (ОУН): аналітичний огляд. — К.: Інститут історії України НАН України, 2003. — С. 11–20.

¹⁰ Квіт С. Націоналізм і релігія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kvit.ukta.kiev.ua/2011/12/націоналізм-і-релігія/>

й відзначають вплив фашистських ідей на ідеологію і практику українського націоналізму, вони не схильні ототожнювати його з націонал-соціалізмом і фашизмом.

Здавалося б, що теоретичні розробки репрезентантів постмодерністської парадигми, особливо Г. Касьянова, вичерпали питання про ідеологічні засади ОУН. Однак О. Зайцев, який успішно дебютував у цій проблематиці в середині 1990-х рр., своїми найновішими публікаціями розвіяв ці уявлення. На основі великого пласту первинних джерел, праць українських та зарубіжних авторів вчений набагато ширше, ніж його попередники, показав загальноєвропейський суспільно-політичний контекст, у якому відбувався процес становлення та розвитку українського націоналізму, кинув свіжий погляд на «чинний націоналізм» Д. Донцова як нову ідеологію, усебічно розглянув вплив фашизму на принципи, організаційні засади й політичний стиль ОУН, вніс новизну у питання про місце Організації у типології націоналістичних рухів Європи міжвоєнного двадцятиліття¹¹. На його думку, рухи на зразок ОУН, хорватської «Усташи», Внутрішньої македонської революційної організації та ін. були особливими різновидами «інтегрального націоналізму» бездержавних націй, що мали революційний характер і ставили за головну мету здобуття власної держави. Навівши паралелі на конкретні організаційні взірці національно-визвольних рухів, автор дійшов висновку, що український націоналізм був найбільше споріднений з націоналізмом хорватським. І далі запропонував термін «усташизм» на означення ідеології та політичної поведінки ОУН. Гадаємо, що у царині інтелектуальної історії такий зразок постановки проблеми та її розв'язання вартий уваги. Однак важко погодитися з іншим, надто претензійним, висновком: «Незалежна Держава Хорватія 1941—1945 рр. — добра модель того, якою могла б бути Українська Держава під егідою Третього Райху, якби вона була створена»¹². Дослідник не врахував той очевидний факт, що союз ОУН і Німеччини був ситуативним. Українські націоналісти не ставили собі за мету добитися протекторату Третього Райху на кшталт

¹¹ Зайцев О. *Український інтегральний націоналізм (1920—1930-ті роки): Нариси інтелектуальної історії. Монографія.* — К.: Критика, 2013. — С. 155—237.

¹² Там само. — С. 323—326.

урядів Хорватії чи Словаччини. Проголошення Акту створення Української Держави 30 червня 1941 р. відбулося без згоди німецьких властей і було демонстрацією самостійницької політики українського визвольного руху.

Предметом дослідження О. Лисенка став такий важливий аспект ідеології українського націоналізму, як релігійне питання та ставлення ОУН до нього. В одній із публікацій автор слушно зауважив, що, незважаючи на зриму невідповідність ідеології націоналізму ряду християнських положень, його теоретики зверталися до релігії як до форми світосприйняття і морально-етичної системи, визнавали релігійні організації важливим чинником державотворчих процесів¹³. Водночас дослідник навів численні випадки, коли ідеологи хибно тлумачили окремі засади християнства, поверхово їх сприймали або зовсім ігнорували. У результаті це спричинило глибокі суперечності між християнським гуманізмом та націоналізмом ОУН. Якщо релігійний світогляд, на думку автора, дає людині право вибору: вірити чи не вірити, остерігатися гріха чи не боятися його, знаючи, що все у волі Божій і за все потрібно нести відповідальність, то ідеологія і практика ОУН такої альтернативи не давала. Націоналістична доктрина перетворювала людей на слухняне знаряддя реалізації задумів керівництва, на своєрідних «зомбі», позбавлених права апелювати до вищих засад людського співіснування, здатності усвідомлювати гріховність власних вчинків, права на сумнів і докори сумління¹⁴. Проте характерний для аналізованої праці критицизм суттєво знівелював зважений загальний висновок автора. На його думку, в умовах європейської геополітики 20—40-х рр. ХХ ст. боротьба ОУН за досягнення головної мети — відродження української державності — була приречена на конфліктні ситуації з Церквою й нехтування етичними принципами¹⁵.

Питання про роль релігійного фактору в ідеологічному та організаційному становленні й розвитку українського націоналізму знайшло відображення в колективній монографії львівських іс-

¹³ Лисенко О. Є. *Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст.* // *Український історичний журнал.* — 2000. — № 6. — С. 30.

¹⁴ Там само. — С. 34.

¹⁵ Там само. — С. 49.

ториків — О. Зайцева, О. Бегена та В. Стефаніва¹⁶. Стверджують, що у багатьох доктринах, постановах, ідеологічно-виховних та пропагандистських матеріалах оунівці використовували християнські зразки¹⁷. Не можна не погодитися й з іншою тезою: еволюція ідеології ОУН від праворадикальної у міжвоєнний період до правої, але більш демократичної під час Другої світової війни, відбулася в тому числі й під впливом морального авторитету духовенства Греко-католицької Церкви (ГКЦ)¹⁸. Суперечності між ГКЦ і ОУН, на думку істориків, були спричинені розбіжностями ідеологічних засад радикального націоналізму зі світоглядними та етичними основами християнської релігії, намаганням ОУН утвердити свій повний вплив на українське суспільство, осудженням Церквою терористичних дій націоналістів (особливо терору проти тих українців, які не поділяли цілей і методів націоналістичного руху) та різним розумінням шляхів і темпів руху до національного самовизначення, що призвело до звинувачень, з одного боку, в угодовстві, а з іншого — в екстремізмі¹⁹.

Хоч автори й намагалися аналізувати, давати оцінки і характеристики суто в академічному полі, з нейтральних позицій (особливо це характерно для О. Зайцева), тим не менше роботу написано з католицької перспективи. Наприклад, у висновках немає вичерпної відповіді на таке питання: чи могла бути іншою лінія політичної поведінки націоналістичної організації в тогочасній геополітичній ситуації? Якби дослідникам вдалося віднайти листування Є. Коновальця та А. Шептицького (яким, до речі, у спекулятивних цілях оперували радянські історики), то це значно розширило б наші уявлення про співпрацю українських націоналістів із Церквою.

У стилі офіційного радянського історієписання охарактеризували ідеологію і політичну програму ОУН відомі дніпропетровські історики В. Іваненко та В. Яқунін. Їхня монографія «ОУН і УПА у

¹⁶ Зайцев О., Беген О., Стефанів В. *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920—1930-ті роки)* / [за заг. ред. О. Зайцева]. — Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2011. — 384 с.

¹⁷ Там само. — С. 258—259.

¹⁸ Там само. — С. 244.

¹⁹ Там само. — С. 249—265, 341—344.

Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології», що є своєрідною відповіддю на «Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА»²⁰, всуціль просякнута духом критицизму. Автори прагнули переконати читача, що ідеологія ОУН зароджувалася як різновид українського фашизму і знаряддя майбутньої тоталітарної держави на кшталт націонал-соціалістичної гітлерівської Німеччини²¹.

Упереджено висвітлили рух українських націоналістів публіцист В. Поліщук, який у числі перших виступив проти «Фахового висновку...»²², автори колективної монографії, укладеної Ю. Козловим²³ та інші представники лівих сил. Слабо володіючи сучасними методами і засобами дослідження, вони, як раніше радянські історики, вдалися в основному до жанру пропагандистської публіцистики, викривальної риторики та моралізаторства.

В останні декілька років у контексті офіційної політики історичної пам'яті в Україні активізувалося обговорення питань, які прямо чи опосередковано пов'язані з ідеологічними та програмними засадами ОУН. Ідеться про гострі суперечки з приводу героїзації чи засудження С. Бандери, визнання чи невизнання спадщини ОУН та УПА. Поштовхом до дискусії стала епістолярна полеміка З. Когута та І.-П. Химки. Перший автор доводить, що рух українських націоналістів був рухом національно-визвольним, а відтак його не слід ототожнювати з фашизмом²⁴. Натомість другий автор безапеляційно стверджує, що ОУН була типowo фашистською, злочинною організацією, а тому українцям не варто приймати її

²⁰ *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. 2-е стереотипне вид.* — К.: Наук. думка, 2005. — 53 с.

²¹ *Іваненко В. В., Якунін В. К. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології: Монографія.* — Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2006. — С. 107.

²² *Поліщук В. Гора породила мишу. Бандерівську: Критика «Звіту робочої групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Основні тези з проблеми ОУН і УПА (історичний висновок)» / Всеукраїнське громадське об'єднання «Інтелекція України за соціалізм», «Антифашистський комітет України».* — К., 2006. — 76 с.

²³ *Бандеризация Украины — главная угроза для России / [автор-сост. Ю. К. Козлов].* — М.: Яуза-пресс, 2008. — 480 с.

²⁴ *Когут З. Український націоналізм // Страсті за Бандерою: статті та есеї / уклад.: Т. С. Амар, І. Балинський, Я. Грицак.* — К.: Грані-Т, 2010. — С. 145.

спадщину за основу своєї ідентичності²⁵. Відомий київський історик Ю. Шаповал доволі обґрунтовано і в коректній формі вказав «своєму приятелю професору Химці» на його обмежену уяву про український самостійницький рух. Свою ключову думку, яка спрямована проти концепції Химки, автор висловив так: «полеміка про Бандеру та його спадщину — це не полеміка про те, чи був він злочинцем і ксенофобом, а про те, чи бути Україні державою. Вже тому Бандеру та його спадщину не викинути на те, що комуністична пропаганда називала “смітником історії”»²⁶.

Помірковані позиції щодо лідера ОУН(р) займають Я. Грицак, А. Портнов, В. Расевич, американський історик українського походження О. Мотиль²⁷ та ін. Вони вважають, що С. Бандера, попри його радикалізм, є символом антиколоніальної боротьби. Натомість для В. В'ятровича (і не тільки для нього) С. Бандера не лише символ, а й національний герой. Така оцінка є наслідком не стільки політичних уподобань історика, скільки ґрунтовного знання предмета дослідження. Останнє дозволило йому спростувати численні стереотипи про історичного персонажа, причому як старі (Бандера — терорист, зрадник, колаборант), так і нові (деструктивний політик та розкольник, авторитарний лідер тощо)²⁸.

За останні півтора десятка років відбулося суттєве прирощування знань з історії становлення та діяльності ОУН. Насамперед слід відзначити науковий доробок відомого архівіста А. Кентія. Його вже згадана монографія 1998 р., що побудована в основному на матеріалах т. зв. «Українського празького архіву», суттєво доповнила дослідження істориків української діаспори. Учений докладніше розглянув організаційну структуру націоналістичної організації, вніс деякі корективи щодо персонального складу Крайової екзекутиви ОУН, охарактеризував взаємини націоналістів з

²⁵ Химка І.-П. *Українське минуле й українське майбутнє // Страсті за Бандерою... — С. 217; Зенон Когут — Іван Химка. Україністи та Бандера: розбіжні погляди // Критика. — 2010. — Ч. 3—4. — С. 11.*

²⁶ Шаповал Ю. *Про визнання і знання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=202*

²⁷ Грицак Я. *Клопотливі пам'яті // Страсті за Бандерою... — С. 346—357; Портнов А. Контекстуалізація Степана Бандери // Там само. — С. 388—393; Расевич В. Постаць у «чорно-білих» кольорах // Там само — С. 110—120; Мотиль О. *Україна, Європа і Бандера // Там само. — С. 175—194.**

²⁸ В'ятрович В. *Бандера: старі та нові міфи // Страсті за Бандерою... — С. 50—64.*

українськими легальними партіями та емігрантськими центрами, торкнувся питання причин конфлікту «крайовиків» із закордонним Проводом. Висвітлюючи зовнішньополітичні орієнтири руху українських націоналістів, учений зауважив, що в тогочасній міжнародній ситуації орієнтація ОУН на III Райх була вимушеним кроком²⁹. Цей правильний висновок А. Кентія дисонує із тезою авторів підручника з новітньої історії України для студентів історичних факультетів: «Німецькі націоналісти були для українських націоналістів справжнім взірцем. Особливо симпатизували оунівці націонал-соціалістам»³⁰.

Праці І. Гаврилів, О. Дарованця, М. Посівнича, Я. Цецика, В. Ходака, М. Гавришко поглиблюють наявні знання про різні напрями революційної діяльності ОУН та репресивні акції польської влади проти українського визвольного руху. У полі зору дослідників перебувають історія створення та функціонування мілітарних (парамілітарних) структур націоналістичної організації, форми і методи військової підготовки її членів. Зокрема, М. Посівнич довів, що у процесі реалізації власної воєнної доктрини ОУН підготувала значну частину західноукраїнського суспільства до збройної боротьби за незалежність України під час і після Другої світової війни³¹. Багатою на фактичний матеріал є стаття О. Стасюк, у якій показано місце і роль націоналістичних часописів та підпільних видань у формуванні національної свідомості західних українців³².

Помітне місце в сучасному українському історичному наративі посідає саботажна акція 1930 р. Серед учених домінує погляд, що антиурядовий виступ організували УВО і ОУН у відповідь на польську політику колонізації західних земель України. Наприклад, М. Швагуляк довів, що тогочасний народний рух мав яскра-

²⁹ Кентій А. В. *Нариси історії Організації українських націоналістів...* — С. 74–76.

³⁰ *Новітня історія України (1900–2000): Підручник / упорядники: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. М. Литвин та ін. — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Вища школа, 2002. — С. 302.*

³¹ *Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках. — Львів: Видавнича фірма «Афіша», 2010. — С. 272.*

³² *Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН міжвоєнного періоду // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; голова редкол. Я. Ісаєвич. — Львів, 2000. — Вип. 7. — С. 377–386.*

во виражене національне забарвлення³³. Водночас окремі дослідники, визнаючи за українськими націоналістами невелику частину саботажів, не відмовляються від висловленого раніше погляду, що селянський рух 1930 р. був стихійним і мав винятково соціальну природу³⁴.

Авторитетні дослідники намагаються глибше з'ясувати причини, мету і наслідки терористичних актів УВО і ОУН. Так, Я. Грицак слушно зауважив, що радикалізація українського руху у 1930-х роках була зворотнім боком усе більшого відходу польського режиму від демократії, наростання судової і поліцейської сваволі. Учений першим із вітчизняних дослідників увів до наукового обігу статистичні дані про політичні замаху і вбивства, здійснені націоналістичним підпіллям за 1921—1939 рр. Жертвами бойовиків стали 25 поляків, 36 українців, один росіянин і один єврей (всього 63 особи). Із цієї статистики Я. Грицак зробив такий висновок: терор УВО і ОУН був спрямований не тільки проти зовнішнього, а й проти внутрішнього ворога, насамперед проти тих, хто виступав за нормалізацію відносин з польським урядом³⁵. Проте мусимо зауважити, що у статті О. Мотиля, на яку покликається львівський історик, ідеться про «вбивства і спроби вбивства визначних польських й українських особистостей»³⁶.

На думку А. Кентія, закордонний Провід не завжди погоджувався з терористичною діяльністю крайових націоналістів. Є. Коновалець і його найближче оточення, хоч і не заперечували потреби революційних дій, але виступали проти крайнього радикалізму³⁷. Вважаємо, що й дотепер остаточно не з'ясовані такі моменти: з чієї ініціативи (закордонного чи крайового Проводу ОУН) було піднято саботажну акцію 1930 р., які були мотиви замаху на відо-

³³ Швагуляк М. «Пацифікація»: польська репресивна акція у Галичині 1930 року і українська суспільність // Швагуляк М. *Історичні студії: Українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії* (др. пол. XIX — пер. пол. XX ст.). — Львів: Тріада плюс, 2013. — С. 467—473.

³⁴ Васюта І. К. *Політична історія Західної України (1918—1939)*. — Львів: Каменяр, 2006. — С. 249—250.

³⁵ Грицак Я. Й. *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX—XX ст.*: [Навч. посібник для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів]. — К.: Генеза, 2000. — С. 199.

³⁶ Motyl A. J. *Ukrainian nationalist Political Violence in Inter-War Poland, 1921—1939* // *East European Quarterly*. — March 1985. — Vol. XIX. — № 1. — P. 50.

³⁷ Кентій А. В. *Нариси історії Організації українських націоналістів...* — С. 50, 60.

мого польського політика Т. Голувка, хто замовив убивство та виконав його. Додаткових знань вимагає питання про т. зв. «архів Сеника». Погляди на цей аспект проблеми сучасних українських істориків, так само, як і діаспорних, є контрверсійними. Зокрема, А. Кентій, М. Посівнич, І. Гаврилів та інші вважають празьку частину архіву ОУН, що потрапила до рук польської поліції 1933 року, реальною³⁸. І. Підкова і Р. Шуст дотримуються думки, що зізнання окремих підсудних на Варшавському процесі ОУН були фактично сфабриковані³⁹. С. Кульчицький питання про «архів Сеника» оминає, але стверджує, що зради з боку окремих членів Проводу ОУН не було⁴⁰.

І. Дерев'яний започаткував ґрунтовне вивчення питання щодо проникнення в ОУН радянської агентури⁴¹. Основними джерелами його наукової розвідки стали документи, що зберігаються у фондах «Архіву ОУН» у Києві. До них належить листування Є. Коновальця з Я. Барановським та П. Судоплатовим протягом 1936—1937 рр., а також спогади членів ПУНу (Д. Андрієвського, Я. Барановського, Р. Сушка, О. Сеника та ін.) про події 1933—1938 рр., пов'язані з роботою агентів радянської розвідки В. Хом'яка та П. Судоплатова. І. Дерев'яний виділив три етапи у проведенні операції зі знищення Є. Коновальця. Загибель лідера ОУН, як слушно зауважив дослідник, обезголовила націоналістичний рух та прискорила розкол у його рядах. Але вона також підштовхнула до формування нової структурної одиниці в ОУН — Служби безпеки.

Ця проблема знайшла дальший розвиток у монографії В. Косика, у якій досліджуються методи боротьби радянських спецслужб з українським націоналізмом у 1933—1943 рр. На думку

³⁸ Кентій А. В. *Нариси історії Організації українських націоналістів...* — С. 53—54; Посівнич М. *Молодість Степана Бандери // Степан Бандера: документи й матеріали (1920—1930 рр.)* / [упор. М. Посівнич]. — Львів: Б.в., 2006. — С. 21; Гаврилів І. *Західна Україна у 1921—1941 роках: нарис історії боротьби за державність: монографія*. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. — С. 245—246.

³⁹ *Довідник з історії України. Видання в трьох томах* / [за ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста]. — К.: Генеза, 1993—1999. — Т. 1. — 1993. — С. 81.

⁴⁰ Кульчицький С. В. *Україна між двома війнами (1921—1939 рр.)*. — К.: Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. — С. 312. — (Україна кризь віки. — Т. 11).

⁴¹ Дерев'яний І. *Проникнення та діяльність в ОУН агента ОГПУ-НКВД Павла Судоплатова // Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; Центр досліджень визвольного руху*. — Львів, 2006. — Зб. 8. — С. 102—117.

автора, однією з причин прискішеного вбивства Є. Коновальця було його рішення скликати Збір ОУН за участю представників з України. Збір мав, між іншим, упорядкувати внутрішньоорганізаційні питання, зокрема розв'язати проблему персонального складу ПУН та усунути непорозуміння між «Закордоном» та «Красм». Це, безперечно, суперечило планам «Центру» в Москві, метою якого було не лише послаблення, а й взагалі знищення націоналістичної організації, а відтак, й українського націоналізму⁴².

В останні роки виокремився новий напрям у дослідженні українського націоналістичного руху — вивчення історії його спеціальних підрозділів. Одним із засновників цього напрямку є Д. Веденєєв. Його численні праці побудовані на багатому фактичному матеріалі, насамперед архівних джерелах, включаючи фонди Держархіву Служби безпеки України. Помітним історіографічним фактом стала монографія Д. Веденєєва та Г. Биструхіна, у якій розглядається розвідувальна, контррозвідувальна та бойова діяльність націоналістичних організацій. Звернувши значну увагу на контакти УВО та ОУН зі спеціальними підрозділами іноземних держав, насамперед Німеччини, автори слушно зауважили: «Головною метою співробітництва слід вважати бажання, за умов нестачі власних сил, залучити військово-політичні, оперативні та матеріальні можливості держав-противників основних ворогів націоналістичного руху для досягнення стратегічної мети ОУН — відновлення незалежності України»⁴³. Втім, не всі висновки дослідників є обґрунтовані. Так, їхнє судження про неможливість існування націоналістичного підпілля на східноукраїнських землях більше подібне на гіпотезу, ніж на доведений факт⁴⁴. До того ж, використання вторинних джерел призвело до фактологічних помилок, зокрема, коли йдеться про чисельність ОУН, дату вбивства націоналістами відомого польського політика Т. Голувка або трактування позиції Про-

⁴² Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН: боротьба Москви проти українського націоналізму 1933—1943. Дослідження методів боротьби. — Львів: Галицька видавнича спілка, 2009. — С. 87.

⁴³ Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920—1945. — К.: Генеза, 2006. — С. 352.

⁴⁴ Там само. — С. 113—115.

воду українських націоналістів (ПУН) щодо подій у Карпатській Україні 1939 р.⁴⁵.

У праці Д. Веденєєва і О. Лисенка показано історичне підґрунтя пронимецької орієнтації українських самостійницьких сил. Крім того, автори акцентували увагу на такій складовій тактики ОУН, як намагання диверсифікувати контакти із зарубіжними державами та їх спецслужбами⁴⁶.

Вітчизняні історики вивчають й участь українців у німецько-польській війні 1939 р. та антипольські виступи ОУН у цей час. Ця проблема привернула увагу М. Швагуляка, А. Руккаса і Т. Гривула⁴⁷. Проте найбільше долучився до цієї справи М. Посівнич, який довів: активні дії відділів ОУН у вересні 1939 р. мали характер збройного повстання проти Польщі⁴⁸. За підрахунками автора, скоординовані виступи пройшли у 20-и повітах та 183-х населених пунктах Західної України, а у бойових діях брало участь близько 8 тис. повстанців⁴⁹.

Інший напрям наукових досліджень, який динамічно розвивається, — створення біографічних нарисів про відомих діячів націоналістичного руху. Великим кроком на цьому шляху стали Всеукраїнські наукові конференції, що відбулися у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника і були присвячені 100-літтю від дня народження Р. Шухевича та С. Бандери. У наукових збірниках, опублікованих за підсумками роботи конференцій, містяться змістовні статті про різні аспекти суспільно-політичного життя західних українців у 1920—30-х рр. Важливі

⁴⁵ Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. *Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920—1945.* — К.: Генеза, 2006. — С. 109, 117, 126—127.

⁴⁶ Веденєєв Д. В., Лисенко О. Є. *Організація українських націоналістів і зарубіжні спецслужби (1920—1950-ті рр.)* // *Український історичний журнал.* — 2009. — № 3. — С. 132—146.

⁴⁷ Швагуляк М. *Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р.* // Швагуляк М. *Історичні студії...* — С. 549—574; Руккас А. *Участь українців-вояків Польської Армії у вересневій кампанії 1939 р.* // *1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23—24 вересня 1999 р., Львів, 2001.* — С. 142—146; Гривул Т. *Противопольське повстання на Західній Україні у вересні 1939 р.* // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки.* — Острог, 2003. — Вип. 3. — С. 230—237.

⁴⁸ Посівнич М. *Воєнно-політична діяльність ОУН...* — С. 242.

⁴⁹ *Там само.* — С. 267.

штрихи до історичного портрета Р. Шухевича внесли розвідки І. Гаврилів, О. Лисенка, М. Литвина, О. Маруценка та Н. Надурак, М. Посівнича, Ю. Шаповала⁵⁰. Концептуально-методологічні засади українського визвольного руху першої половини ХХ ст. та місце у ньому С. Бандери розкривають статті О. Удода, О. Реєнта та О. Лисенка⁵¹. Соціальні умови, середовище, фактори, які вплинули на формування світогляду, становлення особистості керівника ОУН(р), розглядають І. Андрухів та В. Марчук, А. Сова, М. Посівнич⁵². Крім того, останній автор присвятив цьому питанню ґрунтовніше дослідження⁵³.

Спростувати вигадки радянської тоталітарної історіографії про український самостійницький рух і С. Бандеру поставив собі за мету Р. Частій. Його книга написана у легкій для сприйняття і засвоєння пересічними російськомовними громадянами формі. Для автора С. Бандера — «видатна людина, завдяки своїй фанатичній вірі, за яку віддав своє життя, завдяки своїй мужності і силі волі, організаційним здібностям, енергії та іншим якостям, принесеним на вівтар незалежної України»⁵⁴.

Добрим підґрунтям для створення всебічного життєпису Р. Шухевича можна вважати дисертаційне дослідження М. Вахули.

⁵⁰ Гаврилів І. *Український націоналіст: бойовий шлях Романа Шухевича* // *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис (далі: Галичина)*. — Івано-Франківськ, 2008. — № 14. — С. 181—189; Лисенко О. *Військова діяльність Романа Шухевича* // *Там само*. — С. 25—30; Литвин М. *Громадсько-політична й державотворча діяльність Романа Шухевича* // *Там само*. — С. 20—24; Маруценко О., Надурак Н. *Роман Шухевич в українському національно-визвольному русі (1929—1940)* // *Там само*. — С. 196—202; Посівнич М. *Діяльність Романа Шухевича в бойовій референтурі УВО-ОУН (1923—1938 рр.)* // *Там само*. — С. 189—196; Шаповал Ю. *Роман Шухевич і політика пам'яті в сучасній Україні* // *Там само*. — С. 30—35.

⁵¹ Удод О. *Постать Степана Бандери у контексті офіційної політики пам'яті: джерелознавчі та історіографічні проблеми* // *Галичина*. — Івано-Франківськ, 2009. — № 15—16. — С. 21—26; Реєнт О., Лисенко О. *Бентежний дух: ескізи до портрета С.Бандери* // *Там само*. — С. 17—21.

⁵² Андрухів І., Марчук В. *Початок активної політичної діяльності та перший арешт Степана Бандери (за матеріалами кримінальної справи)* // *Там само*. — С. 579—586; Сова А. *Діяльність Степана Бандери в організації «Пласт»* // *Там само*. — С. 260—265; Посівнич М. *Діяльність Степана Бандери в Крайовій ексекутиві ОУН (1930—1934 рр.)* // *Там само*. — С. 303—309.

⁵³ Посівнич М. *Степан Бандера — життя, присвячене свободі*. — Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2008. — 112 с. (Серія «Події і люди». Кн. 3).

⁵⁴ Частий Р. В. *Степан Бандера: мифы, легенды, действительность*. — Харьков: Фолио, 2007. — С. 379.

Застосування методу психологічного аналізу дало змогу авторові ствердити: Р. Шухевич був своєрідним і самобутнім типом борця-підпільника, який як поєднував у собі загальні ідеї ОУН, так і залишався особистістю, здатною мислити незалежно від партійних канонів та ідеології; саме ця риса виділяє його з ряду вищого керівного складу українського визвольного руху⁵⁵. Маловідомі сторінки з раннього періоду активного політичного життя Р. Шухевича (а саме його діяльність у молодіжній організації «Пласт») розкривають публікації А. Сови⁵⁶.

Спробу комплексно дослідити діяльність Р. Шухевича в контексті українського національно-визвольного руху другої чверті ХХ ст. здійснила Г. Бондаренко. Авторка довела, що у своїй оцінці перспектив визвольної війни українського народу історичний персонаж пройшов шлях від політичного романтизму, з притаманною йому вірою в можливість створення суверенної української держави, до політичного реалізму, з властивим йому усвідомленням невідворотності ліквідації радянським тоталітарним режимом українського повстанського руху, який обмежувався за нових обставин історичним завданням зміцнення самої традиції визвольної боротьби українського народу⁵⁷. За спостереженнями Г. Бондаренко, становлення Р. Шухевича як зрілого діяча українського національно-визвольного руху відбувалося від середини 1920-х до кінця 1930-х рр.⁵⁸

Дослідники почали звертати увагу на вивчення передумов формування характеру та світогляду керівників визвольного руху, зокрема, впливу родинного оточення на становлення особистості. Значний резонанс у наукових колах України та серед широкого читацького загалу викликали праці П. Арсенича, Г. Бурнашова,

⁵⁵ Вахула М. Є. Роман Шухевич — військовий і політичний діяч: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. — Львів, 2010. — С. 16.

⁵⁶ Сова А. Юнацькі та молоді роки Романа Шухевича // Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Центр досліджень визвольного руху. — Львів, 2007. — Зб. 10: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. — С. 101—158; Роман Шухевич — пластун. Юнацькі та молоді роки Головного Командира Української Повстанської Армії / [упоряд. А. Сова]. — Київ; Львів; Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2007. — 168 с.

⁵⁷ Бондаренко Г. Б. Роман Шухевич у національно-визвольному русі України другої чверті ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. — К., 2010. — С. 6—7.

⁵⁸ Там само. — С. 14.

Б. Яневича⁵⁹ та відомого дрогобицького журналіста і краєзнавця Р. Пастуха⁶⁰.

У полі зору дослідників перебувають найближчі соратники та співробітники Є. Коновальця. Завдяки праці О. Кучерука сучасний читач може отримати уяву про постать Р. Ярого. Автор довів, що усунувши з поста керівника військової референтури УВО О. Думина, Р. Ярий зосередив у своїх руках великі повноваження (керував розвідкою, був військовим референтом, контролював окремі фінансові потоки), і вплив його на діяльність Організації досягнув своєрідного апогею, він став фактично другою особою після Є. Коновальця⁶¹. Щоправда, дослідник не зміг однаковою мірою висвітлити всі аспекти політичної біографії історичного персонажа. Зокрема, фрагментарно показано участь Р. Ярого в далекосхідній акції та подіях у Карпатській Україні. В окремому розділі книги висвітлюються обставини замаху бойовиків ОУН на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. О. Кучерук розглядає цю справу під кутом зору «розсварення» Німеччини і Польщі, а відтак конфлікту між Є. Коновальцем і Р. Ярим⁶². Однак ця думка не оригінальна, свого часу її висловлювали українські радянські (В. Чередниченко, С. Даниленко) та зарубіжні (Г. Роос, Г.-А. Якобсен, Є. Люксембург) історики. Зв'язок між замахом на польського міністра і Німеччиною відкинули В. Косик і, що дуже важливо, польські дослідники Р. Тожецький та В. Желенський.

До недавнього часу у нашому розпорядженні були стислі і схематичні описи біографії військового та політичного діяча, члена Проводу українських націоналістів М. Капустянського. Лише стараннями київського історика М. Ковальчука заповнено прогалину у вітчизняній біографістиці⁶³. Великий пласт нововіднайдених архівних документів у поєднанні з інформацією, почерпнутою з мемуарної літератури, дав змогу висвітлити непростий життєвий шлях українського генерала, який, за влучним висловом авто-

⁵⁹ *Арсенич П., Бурнашов Г., Янович Б. Степан Бандера та його родина. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. — 368 с.; Арсенич П. Рід Шухевичів. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. — 264 с.*

⁶⁰ *Пастух Р. Родинний архів Степана Бандери. — Дрогобиц: Коло, 2008. — 152 с.*

⁶¹ *Кучерук О. Рико Ярий — загадка ОУН. — Львів: ЛА «Піраміда», 2005. — С. 43—52.*

⁶² *Там само. — С. 92—105.*

⁶³ *Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський (1881—1969). — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. — 128 с.*

ра, «крізь усе своє життя проніс відданість національній справі» (з анотації до книги).

На науковому рівні сьогодні вивчають діяльність О. Ольжича, Р. Сушка К. Зарицької, М. Лебеда, П. Федуна, С. Ленкавського, В. Тимчія-Лопатинського⁶⁴. І. Гловацький першим здійснив спробу істрико-правового дослідження судового процесу над О. Басараб⁶⁵. Автор показав, що О. Басараб стала символом українських революціонерів у боротьбі з польською владою, на її мужності і твердості характеру виховувалися нові покоління українців. Співробітники Центру досліджень визвольного руху у Львові О. Дарованець, В. Мороз і В. Муравський провели велику археографічну роботу з метою створення біографічного довідника про учасників націоналістичного руху 1920—1930-х рр. У додатку до третього видання книги П. Мірчука «Нарис історії ОУН» дослідники вмістили понад тисячу біографічних довідок⁶⁶. До цієї справи долучився Г. Дем'ян публікацією «Матеріали до Енциклопедії “ОУН і УПА”»⁶⁷.

Отже, синтез зібраної наукової інформації дав змогу виокремити три групи сучасних українських дослідників історії ОУН. До першої віднесено представників етнічно орієнтованого національного наративу (Я. Дашкевич, А. Кентій, С. Квіт, О. Стасюк, В. В'ятрович, М. Посівнич, О. Сич та ін.), до другої — їхніх непримиренних опонентів, зазвичай тих, хто перебуває у полоні пропагандистських стереотипів комуністичної доби (В. Іваненко, В. Яку-

⁶⁴ Іванишин П. Олег Ольжич — герольд нескореного покоління. — Дрогобич: «Відродження», 1996. — 220 с.; Овод Х. Полковник Роман Сушко (1894—1944): На шанування його пам'яті. — Торонто: Б.в., 2006. — 305 с.; Онишко Л. Катерина Зарицька: Молитва до сина. — Львів: Світ, 2002. — 176 с.; Романюк М. Петро Федун — «Полтава» — провідний ідеолог ОУН та УПА. — Львів; Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 2009. — 128 с.; Сич О. Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. — 160 с.; Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій-Лопатинський. — Львів: Афіша, 2004. — 256 с.

⁶⁵ Гловацький І. Ю. Політичний судовий процес Ольги Басараб та «басарабіців». Історико-правове дослідження. Монографія. — Львів: ЛЮІ, 2004. — 208 с.

⁶⁶ Дарованець О., Мороз В., Муравський В. Націоналістичний рух 1920—1930-х років (матеріали до біографічного довідника) // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920—1939 роки. Видання третє, доповнене / [відп. ред. В. Мороз]. — К.: Українське видавництво, 2007. — С. 611—856.

⁶⁷ Дем'ян Г. Матеріали до Енциклопедії «ОУН і УПА» // Визвольний шлях. — 2002. — Кн. 9. — С. 55—61; Кн. 10. — С. 34—37, 40—52.

нін, О. Войцеховський (О. Поліщук), Г. Ткаченко, В. Поліщук та ін.; сюди зараховано й І.-П. Химку, на творчості якого сильно позначилися марксистські інтерпретації), а до третьої — науковців, які прагнуть дотримуватися відстороненої позиції (К. Бондаренко, Я. Грицак, Г. Касьянов, Ю. Киричук, О. Зайцев, А. Портнов та ін.). Характерно, що праці представників останньої групи, хоч і написані здебільшого під впливом зарубіжних історичних шкіл, не позбавлені «україноцентризму» (тобто, їхня «незаангажованість» є відносною, особливо, коли йдеться про різні версії та варіації прочитання української минувшини). Натомість прихильники лівої ідеї відкидають цей науковий підхід, трактуючи його як принцип «націоналістичної партійності».

Аналіз пам'яток минулого засвідчив, що зусиллями вчених національно-державницького напрямку зруйновано створений радянською тоталітарною історіографією та окремими зарубіжними дослідниками негативний стереотип ОУН. Історики ввели до наукового обігу чимало невідомих раніше історичних фактів, поглибивши тим самим дослідження пропагандистської, бойової та зовнішньополітичної діяльності націоналістичної організації. Порівняно з доробком представників української діаспори, сучасна історична наука володіє значно більшою інформацією про лідерів та активних діячів національно-визвольного руху 20—30-х рр. ХХ ст.

Водночас існують проблеми, які потребують подальших наукових пошуків. Зокрема, історикам слід продовжувати вивчення підпільно-революційної діяльності націоналістичної організації, зовнішньої політики Проводу українських націоналістів, остаточно розв'язати питання про празьку частину архіву ОУН. Додаткових знань вимагає проблема антипольських виступів ОУН до 17 вересня 1939 р. У цьому зв'язку треба проаналізувати роль радянських диверсійно-саботажних груп. На сьогоднішній день немає ґрунтовних наукових біографій Є. Коновальця і С. Бандери (трохи краще виглядає справа з політичним портретом Р. Шухевича). Наш час вимагає введення до наукового обігу не тільки нових імен і нових біографічних фактів, а й аналізу складного внутрішнього світу наших співвітчизників. При цьому важливо максимально використати матеріали особового походження, бо саме вони дають можливість глибше зрозуміти, як та чи інша особистість жила,

діяла, мислила відповідно до моральних, етичних, політичних імперативів часу. Будемо сподіватися, що найближчим часом побачимо нове, комплексне дослідження про рух українських націоналістів у міжвоєнне двадцятиліття. Передбачаємо, що ідеологічні й політичні основи діяльності ОУН (зокрема, такі аспекти, як взаємини Організації з військовими структурами Третього Райху, історична спадщина ОУН) і надалі залишатимуться предметом полеміки в українському академічному середовищі. Причому акцент дискусій буде зміщуватися з фактологічного на теоретико-методологічний рівень.